

Turkish Studies

Social Sciences

Volume 13/26, Fall 2018, p. 725-744

DOI: 10.7827/TurkishStudies.14331

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Ekim 2018

✓ Accepted/Kabul: Aralık 2018

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Faruk YAMANER - Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÇEBİ - Dr. Öğr. Üyesi Feyzullah KOCA - Dr. Öğr. Üyesi Güner ÇİÇEK

This article was checked by iThenticate.

ETRÜSKLERDE SPOR AKTİVİTELERİ

Mehmet İMAMOĞLU* - Gülten İMAMOĞLU**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Etrüsklerde spor aktivitelerini ve etkilerini incelemektir.

Etrüskler; spor aktiviteleri, cenazeler, zafer kutlamaları ve dini bayramlar gibi çeşitli etkinlikler düzenlemiştir. Mezar resimlerinde sadece atletik yarışmalar için fiziksel bir ortam örneği yer almasına rağmen Etrüsklerin sirkler, stadyumlar ve jimnastik salonları gibi yapılara da sahip olabileceğine dair bazı bulgular vardır. Tarquinia'nın antik Etrüsk kenti boyalı mezar odalarıyla ünlüdür. Bu ve diğer mezarlarda tasvir edilen sahnelerde; Etrüsklerin Yunanlılar ile araba ve at yarışı, boks, güreş, koşma, ağırlıklar ile atlama, disk ve cirit atma etkinliklerine katıldıkları görülmektedir. Mezar resimlerinin birçoğu banket sahneleri (mezar ziyareti) içerir. Banket sahnelerinde atletizm ve dans etkinliklerinin yer alması merhumun onuruna düzenlenen mezar kutlamalarının temsilleri olarak yorumlanabilir. Etrüskler, spor etkinliklerini sevmişlerdir ve hayatlarının önemli bir yönü olarak görmüşlerdir. Tarquinia'dan üç mezarda daha tanınmış spor etkinlikleri görülmektedir: Olimpiad'ın Mezarı, Auguri'nin Mezarı ve Pulcella Mezarı. Bunların her biri, Etrüsk oyunları Phersu'ya özgü bir karakter tasviri içerir. Auguri'nin mezarı boks, güreş, halat çekme ve koşu sahneleri içerir. Olimpiad mezarındaki resimlerde disk atma, atlama, koşucular, boksörler ve bir savaş arabası yarışının canlandırması görülmektedir. Atletizm yarışması örnekleri diğer Etrüsk sanat formlarında da bulunmuştur.

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Spor Yöneticiliği Bölümü E-posta: mehmet.imamoglu@outlook.com

** Prof. Dr. Ondokuzmayıs Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü E-posta: gulteni@omu.edu.tr

En yaygın uygulamalar arasında cenaze törenlerinin bir parçası olan spor etkinlikleri tespit edilmiştir. Etrüsk mezarlarında görülen güreş ve boks karşılaşmalarındaki figürler çıplaktır fakat giyinik spor müsabakaları da yapılmıştır. Etrüskler uzun ve kısa mesafelerde yarışmışlardır. Etrüsklerde “phersu”, boks, güreş ve dans faaliyetleri ön planda yer almıştır. Müzik ile ritmi ayarlama Etrüsklerde hem güreşte hem de boks sporunda uygulanmıştır. Karma dövüş sanatlarının ilk şekli de Etrüsklerde uygulanmıştır. Gladyatör dövüşlerinin ilk şeklini yapan toplum olarak kabul edilmişlerdir. Sporda seyirci kültürleri ön plana çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etrüskler, Tarih, Spor

ETRUSCAN’S SPORTS ACTIVITIES

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the Etruscan’s sports activities and effects.

The Etruscans made sporting activities and held games on a variety of occasion’s funerals, victory celebrations, and religious festivals. Although the tomb paintings only include a physical environment for athletic competitions, there are certain findings that the Etruscans might have structures such as circuses, stadiums and gymnastic halls. The ancient Etruscan city of Tarquinia is famous for its painted burial chambers. The scenes depicted in these and other tombs clearly show that the Etruscans participated in many of the same events as the Greeks: chariot- and horse-racing, boxing, wrestling, and running, jumping with weights, and discus and javelin throwing. Many of the tomb paintings contain banquet scenes and dancing along with athletics: these may be inter-preted as representations of the funerary celebrations held to honor the deceased. The Etruscans clearly loved sports activities and considered them an important aspect of their lives. Three tombs from Tarquinia have more familiar sporting events: The Tomb of the Olympiad, the Tomb of the Auguris, and the Tomb of the Pulcella. Each of these includes a depiction of as character unique to Etruscan games, the Phersu. The Tomb of the Auguris includes scenes of boxing, wrestling, a “tug-of-war,” and a runner. The paintings in the Tomb of the Olympiad portray a discus throw, a jumper, runners, boxers, and a chariot race. Examples of athletic competition are also found in other Etruscan art forms.

Among the most common practices, sporting events, which are part of funerals, have been identified. The figures in wrestling and boxing encounters in Etruscan tombs are nude, but clothed sporting events have also been done. The Etruscans also competed in long and short distances. Etruscan phersu, boxing, wrestling and dance activities are in the foreground. Adjusting the rhythm with music Etruscans have been applied both in wrestling and boxing. The first form of mixed martial arts was also applied in Etruscans. Gladiator fights were accepted as the first form of society. Spectators ' cultures have come to the fore in sports.

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction

Etruscans show their traces in Italy in 1000 BC. In the 7th century BC, they formed a large state on the stage of history and later formed small states.

The examples from Etruscan painting are the frescoes that adorn the walls of the underground graves. The line in these pictures is very important. The subjects of these grave paintings that have been seen since the 6th century BC are fun scenes from daily life such as hunting, fishing, sports competitions, dance, banquet. The topics taken from Greek myths were also included. These paintings from the 6th century BC reflect the simplicity of Archaic art, the colors are limited and the scenes of daily life are fused with religious and mythological events (<http://www.gorselsanatlar>). Research has shown that colors have an impact on people's psychological status and performance (Yamaner and Imamoglu, 2018). In the Etruscan tradition, slave fights were performed at the funeral. The two slaves of the deceased master fought to death with swords and small shields. The winner was executed after being congratulated.

Some of the sports such as boxing, long jump, wrestling, discus throwing, javelin, horse riding were made by the Etruscans two thousand five hundred years ago. In artistic productions (especially ceramics and frescoes) in Etruscans, boxing scenes, horse carriage races and bilateral struggles are frequently mentioned (<https://www.finestresullarte>).

In this study, the spores in which Etruscan civilization was affected, revealed and contributed to its development were investigated.

Etruscans

In the historical process, the rationalization of sports has led to the emergence of sport-specific bureaucratic organizations that regulate the rules, organize competitor activities and form their own policies (Zelyurt, 2013). If you look at the history of sport in Etruscans, it is stated that they do not participate in Pan helenic games and have their own sport culture.

Wrestling

In the documents of the wrestling in the Toscana region; There are inscriptions found to be wrestling by non-defending wrestlers. The sports games used frequently in Etruscan art are only seen in Kızılbel in Anatolia. The upper frieze of the southern wall of the grave chamber has two male figures wrestling; The wrestlers are wearing a short red shorts whose track is partially preserved. The symmetrically depicted wrestlers are shown in the position that makes the moves, one feet ahead.

Formerly used in wrestling to lose the balance of his opponent and to knock him down. The win was made when one of the two athlete fell to the ground. As in ancient Greece, athletes are lubricated with oil. Lubrication was not only to prepare muscles, but also to make it more difficult for the opponent to hold. In the museums where Etruscans are exhibited, there are examples of a tool called strigil that is used to remove fat from the skin after wrestling has ended (<https://www.finestresullarte>).

Gladiator Fight

Gladiator fighting is a popular Etruscan sporting event. Gladiator fights started with an Etruscan funeral. The mourners came together and watched as two male slaves with a small sword and shield struggled to the death. This sport was extremely violent. The winner was congratulated and later executed and burned by his master's body (<https://lukealbrightdigiport>). It is said that the Romans inherited the gladiator games from the Etruscans. It is possible that the fights were arranged before the Etruscans, but these fights were transformed into a systematic and professionalized Etruscans. There is evidence of gladiatorial game on the wall paintings of the Etruscan tombs of the 6th century BC.

Dance

Dance figures were found in Auguri's grave. The mural is depicted with a scene that is difficult to identify. This is probably "komos" scene. Dancer figures portrayed with double flutes and boxers (Dede, 2017). The figure of the dancer is taken from a series of paintings that adorned the tomb of the Lion in the necropolis of Tarquinia. The dancer is dressed in splendid clothes. Alone, on a light and bright background, he showed his dance through the movement of arms and hands.

Chariot Races

Chariot races are among the important sports in the etruscans. The Etruscan riders are tied to their car with very strong leather belts. Cars were pulled by a group of horses that were very difficult to control. It is difficult and exciting to keep the car on track but not at the expense of winning to compete. They had to go up the hills and make sharp turns. Competitions often resulted in serious injuries and even painful deaths (<https://lukealbrightdigiport>).

Boxing

From the 6th century BC, the grave paintings included cheerful scenes from the daily life such as hunting, fishing, sports competitions, dance, banquet. In the Etruscan art, there are various boxing matches, representations of boilers in the background, chariot races and sporting events in general.

Discus Throw, Javelin, Pole Vault and Running

The best evidence of athleticism in the Etruscans comes from over 20 (about 200) richly painted graves with sporting scenes in their decorations. The ancient Etruscan city of Tarquinia is famous for its painted tombs (more than 140). The scenes depicted in these and other tombs clearly show that the Etruscans participate in many of the same events as chariot and horse racing, boxing, wrestling, running, jumping with weights, disc and javelin throwing. Many of the grave paintings contain banquets and show that they dance with athletics. These can be interpreted as representations of grave celebrations organized in honor of the dead.

Gymnastics

It is also known that there are gymnastic activities in Etruscans.

Etruscan Spectators

A horse race and a banquet scene or similar connotations are not uncommon in the Etruscan art, but the games often have a collective dimension. On the stands, both male and female spectators participated in some sports competitions. In this sense, this is the most precious document that Etruscan art has left us. There is no other tribune of this kind in any of the artifacts that have survived to the present day. The characters are very interesting: one of the stands shows a woman with a very affectionate gesture around her neck and embraces a man who smiles at her. Thuillier was an indicator of equality between men and women in the Etruscan society (<https://www.finestresullarte>).

Results

Sports events have not only been made in the aristocratic circles, but in some cases have been made public. Among the most common practices are sports that can be performed as part of a funeral. Although it is a popular theme in horses and horse racing grave paintings, it is understood that they do these sports either in small-scale bronzes or in larger stone and terra-cotta sculptures. The figures in the wrestling and boxing encounters in the Etruscan tombs are usually naked, but dressed sport competitions have also been made. They competed at long distances in the Etruscans, but preferred to draw figures of short distance runners in their works of art. Among the sportes of the Etruscans, fighting games called "Phersu", boxing, wrestling and dance have come to the fore. Adjusting the rhythm with the music in today's oil and Karakucak wrestling has been applied both in wrestling and boxing in Etruscans. The first form of mixed martial arts was applied to the Etruscans. They were influenced by the sports of the ancient Greek or some other countries and they did some sports. They are considered the first form of gladiator fights. The culture of spectators in sports is the foreground.

Keywords: Etruscans, History, Sports

Giriş

Etrüskler Milattan önce (MÖ) 1000 yıllarında İtalya'da izlerini göstermişlerdir. MÖ 7. yüzyılda (yy.) tarih sahnesine büyük bir devlet kurarak çıkmışlardır daha sonra ise küçük devletçikler kurmuşlardır. Etrüsklerin kökeni hakkında tartışmalar yapılmıştır ve farklı görüşler ileri sürülmüştür. Etrüsklerin kökeni üzerine gerçekleştirilen genetik araştırmalarda Etrüsk mezarlarından alınan iskeletlerin DNA'sı en fazla Türkiye'den alınan örneklerle yakınlık göstermiştir. Elimizdeki bu veri, Herodotos tarafından aktarılan Etrüsklerin Anadolu'dan göç ettiği yönündeki bilgiye anlam kazandırmaktadır (Yılmaz,2012). İtalya'da günümüzde Toskana olarak bilinen bölgede Roma imparatorluğu öncesi yaşamış olan Etrüskler, Roma medeniyetinin öncüsü olduğu gibi Avrupa kültürüne de katkılar yapmış önemli bir halktır (Dede, 2017). Sporun geniş halk kitleleri tarafından benimsenip hayata tatbik edilmesi imparatorluğun da giderek güçlenmesinde katkıda bulunur (Taşmektepligil ve ark.,2011). Etrüskler İtalya'ya kent kültürünü getirdikleri gibi, Roma'dan çok önce burada siyasi egemenlik kurarak, yarımada'nın kaderi üzerinde önemli bir rol oynamışlardır. Bilindiği üzere, Batı medeniyetinin esası Yunan ve Roma kültürleridir. Roma kültürü ise, pek çok kültür unsurunu Etrüskler'e borçludur. Etrüskler'in kökenine ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Herodotus'a göre, Etrüskler'in ana vatani Anadolu'daki Lydia'dır. Halicarnassus Dionysius ise, Etrüskler'i, İtalya'da çok eski zamanlardan beri var olan yerli bir kavim olarak kabul etmektedir. Etrüskler'in Anadolu kökenli bir kavim oldukları görüşünü ileri sürenler de vardır (Orhun,2008).

Etrüsk resim sanatından günümüze kalan örnekler yer altı mezarlarının duvarlarını süsleyen fresklerdir. Bu resimlerde çizgi çok önemlidir. MÖ 6. yy. dan beri görülen bu mezar resimlerinin konuları başlangıçta avcılık, balıkçılık, spor yarışmaları, dans, ziyafet gibi gündelik hayattan alınma eğlenceli sahnelerdir. Zaman zaman Yunan efsanelerinden alınan konulara da yer verilmiştir. MÖ 6. yy. a ait bu resimler Arkaik sanatın sadeliğini yansıtır, renkler sınırlı olup gündelik hayat sahneleri dini ve mitolojik olaylarla kaynaşmıştır (<http://www.gorselsanatlar>). Yapılan araştırmalar, renklerin insanların psikolojik durumları ve performansları üzerine etkilerinin olduğunu ortaya çıkarmıştır (Yamaner ve İmamoğlu,2018). Etrüsk geleneğinde cenaze törenlerinde köle dövüşleri sahnelenmiştir. Ölen efendinin iki kölesi, kılıçlarla ve küçük kalkanlarla ölümüne savaşmıştır. Kazanan tebrik edildikten sonra idam edilmiştir. Etrüskler de araba yarışlarını izlemiştir. Sürücüler at veya arabalarına bağlanmıştır. Bir araba çarpıştıktan sonra sürücünün tekerleklerin altında sürüklenmiş ya da atlar tarafından ezilmiş olma ihtimali vardır. Bu şiddetli yarışmalar genellikle yaralanma veya ölümle sonuçlanmıştır. Bu Etrüsk sporları daha sonra Roma'da popüler eğlenceler haline gelmiştir (<http://www.district106.net>). Boks, uzun atlama, güreş, disk atma, cirit, at binme gibi sporların bazıları iki bin beş yüz yıl önce Etrüskler tarafından yapılmıştır. Etrüsklerdeki sanatsal üretimlerde (özellikle seramik ve freskler) boks sahnelerine, at arabası yarışlarına ve ikili mücadelelere çokça yer verilmiştir (<https://www.finestresullarte>).

Etrüskler kimilerine göre Yunan, kimilerine göre ise Türk kökenli kavimdir. Yaptıkları sporların bir kısmı Yunan kökenli olarak görülebilir. Alfabelerine ve mezarlarından çıkan bazı figürlere bakıldığında ise Türk kökenli oldukları savunulabilir. Dünya sporuna; hangi millettten olduklarından daha çok hangi sporlarla uğraştıkları ve onları hangi düzeyde geliştirdiklerinin bilinmesi daha faydalı olacaktır. Etrüsklerin en sevdiği sporları, onları nasıl uyguladıklarını ve hangi kurallara uyduklarını yakından incelemeden önce Etrüsk medeniyetinin spor uygulamalarını nasıl değerlendirdiğine dair bir profil çizmek gerekir. Bu çalışmada Etrüsk medeniyetinin etkilendiği, ortaya çıkardığı ve gelişmesine katkı sağladığı sporlar araştırılmıştır.

Etrüskler

Tarihi süreç içerisinde sporun rasyonelleşmesi kuralları düzenleyen, yarışmacı aktiviteler organize eden, kendi politikalarını oluşturan spora özgü bürokratik örgütlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Zelyurt,2013). Sporun tarihi seyrine Etrüsklerde bakacak olursan onların Pan helenik oyunlarına katılmadığı ve kendi spor kültürlerine sahip oldukları belirtilir. Etrüskler gerçekten antik Yunan sporlarını oynuyorlar mıydı, onlardan etkilenmişler miydi? Elbette tüm Yunan atletizm etkinliklerini uyarlama olmaksızın kabul etmemişlerdir. Etrüskler, spor ya da cenazelerdeki oyunları ile ilgili herhangi bir edebi belge bırakmamışlardır. Fakat mezarlardan terakotalara, vazolardan bronz eserlere kadar arkeolojik kanıtlar, eğlenceleri için çoğu zaman şüpheli bir ifadeyi içerse de bol miktarda bilgi vermiştir. Güçleri azalmadan önce, varlıklı ve yüksek sınıflı Etrüskler, rekreasyon amaçlı yüzmekten, müzik dinlemekten, dans etmekten, balık avlamaktan ve aynı zamanda yetenekli sporcuları izlemekten keyif almışlardır (Kyle,2014). Pek çok sportif olay görseli Auguri'nin ve Pulcella'nın mezarında tespit edilmiştir. Bunların her biri, Etrüsklerin oyunları Phersu'ya özgü bir karakter tasviri içerir (<http://www.district106.net>). Antik Yunanda pankreas dövüşlerinin, Antik Miken uygarlığında insanlarla aslanların, Eski mısırdaki krallarla hayvanların güç gösterileri, Etrüsklerde insanlarla hayvanların, Roma döneminde gladyatör dövüşlerinin insanlara karşı ne kadar acımasız olduğu görülmüştür (Yamaner ve İmamoğlu,2018; İmamoğlu ve ark.,2018).

Etrüsk mezar odalarının duvar resimleri; tüm antik dünya içinde gerek sanatsal kalite gerekse iyi durumda korunmuş çok sayıdaki örnekler nedeniyle ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Mezarlarda, MÖ 6. ve 5. yy.lara ait spor karşılaşmalarının, dansların, törenlerin ve kline sahnelerinin tasvirleri tespit edilmiştir (Yılmaz,2012). Etrüsklerin spora ve spor gösterilerine düşkün oldukları belirtilir. Millî ve dinî bayramlarda bütün Etrüsk şehirlerinde at yarışları ve güreş gibi gösteriler düzenlenmiştir. Sık sık spor

yarışmaları tertip edilmiştir ve bunlar halkın büyük eğlencesi olmuştur (<https://ekstremlbilgi.com>). Spor karşılaşmalarını izleyenler arasında kadınlar da yer almıştır. Müziğin fon oluşturduğu mekanlarda şölen sahneleri, spor müsabakaları oldukça yaygınlaşmıştır. Şölenler dışında yemek yapılırken, av esnasında ve spor müsabakalarında sürekli olarak gitar, lira, flüt veya çiftli flüt performansları sergilenmiştir. Bu sahnelerde melodik flüt performanslarına, sesiyle eşlik eden kişilerin tasvirleri ve/veya dansçıların tasvirleri genellikle birlikte verilmiştir (Dede, 2017). Etrüsklerin daha ziyade binicilik ve güreş sporlarına meraklı oldukları düşünülmektedir (Ayda, 1987). Bu sporlar, özellikle milli ve dini bayramlarda gerçekleştirilen şenliklerde ön plana çıkmıştır. Bu durum dünya imparatorluklarında da kendini göstermiştir. Örneğin Osmanlı imparatorluğunda spor sünamelere bile yansımıştır (Yıldırım ve ark, 2002).

Mezarlardan biri Tarquinia'daki dişi aslan mezarıdır. Yaşam sevgisinin, keyfinin yansıtıldığı bu resimler arasında avcılık, balıkçılık, spor ve dans yarışmaları gibi yine gündelik yaşamdan alınmış canlı ve eğlenceli sahneler de yer almıştır (<http://www.gorselsanatlar>). Etrüsk kentlerinde at ve araba yarışları, boks, güreş, atletizm gibi çeşitli spor gösterileri düzenlenmiştir. Bunlar ahali için eğlence kaynağı olmuştur. Ayrıca, Roma amfi tiyatrolarındaki gladyatör dövüşleri ile Roma Sirklerinde Troia (İlia ve Odesa'daki trioya savaşının yapıldığı yer) oyunları Etrüsk orijinlidir. Etrüskler müzik ve dans ile fazlasıyla ilgilenmişlerdir. Duvar resimlerinde çeşitli çalgılar eşliğinde dans ederken betimlenmiş Etrüsk kadın ve erkekleri bunun bir göstergesidir (Orhun, 2008). Romalılardaki "sirk", yarışma merakının Etrüsklerden geldiğini ve hatta meşhur "gladyatör" oyununun bile Etrüsklerden alınma olduğunu belirtirler (<http://mehmetbilgehanmerki>). İkonografik kanıtlar Etrüsklerin özellikle de MÖ 7. yy.'ın sonlarından itibaren boks ve güreşle ilgili sporlara ilgi duyduğunu ve 6. yy.'ın başlarından itibaren binicilik sporu yaptığını ileri sürmektedir (Bevagna 2014, 397). Etrüsklerde spor etkinlikleri çoğunlukla sporcuların oynadıkları oyunu geniş halk kitlelerinin izlemesi şeklinde gerçekleşmiştir (Dever ve İslam, 2015).

Boks ve at arabası yarışlarının antik Yunandan ithal edildiği ve Etrüsklerde en erken yapılan sporlar olduğu iddia edilir. Boks ve at arabası/binicilik müsabakalarına favori Etrüsk sporları olarak diğerlerinden çok daha sık rastlanmıştır. Arkaik ve Klasik dönemlerden eldeki kanıtlar; Etrüsk halkının antik Yunan yarışmalarında bilinen tüm atletik kategorilere (pankreas hariç) sahip olduğunu ve güreşin müzik eşliğinde yapıldığını göstermektedir. Yunan sporcular yarışmalara çıplak katılabilirken Etrüsklerde genellikle çıplak yarışılmamıştır. Giyinik yarışmalar da yapılmıştır. Boks sporunda ortaya çıktığı tarihlerden itibaren antik çağlardaki şeklinde bazı değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikleri boksla ilgili yazılı eserler, toprak kaplar, resimler, vazolar ve amforalar gibi arkeolojik kanıtlardan elde ediyoruz. Bu değişiklikler kurallarda, katılım şartlarında ve kıyafetlerde olmuştur. Ayrıca önceleri çıplak yumrukla dövüş yapılırken daha sonra yumruklar ve etrafları üzerinde değişiklikler olmuş ve en son günümüz boks eldivenleri ortaya çıkmıştır (İmamoğlu ve İmamoğlu, 2018). Antik Yunanistan'da yapılan bazı top oyunları Etrüsklerde yapılmamıştır. Antik Yunan'daki spor tesisleri ve geniş kapsamlı atletizm etkinlikleri Etrüsklerde görülmemiştir. Etrüsklerde yarışmalar çoğunlukla sıkı bir şekilde sportif olmayan faaliyetler: hokkabazlık, akrobasi, dans ve Phersu (maskeli şekilde hayvanları öldürme mücadelesi, önceden öfkelenirdiği kurbanına yaklaşıp, kafasına bir bez geçirip görüşünü engeller, eline de bir cop alır) oyunu olarak gerçekleşmiştir. Phersu Roma gladyatör dövüşlerinin kökeni olarak görülür. Sonraki dönemlerde, mevcut belgelerin çoğunda Etrüsk toplumunun zengin üst sınıflarının tasvirleri yer almıştır. Hem edebi kaynaklarda hem de figürlü anıtlarda Etrüsk oyunlarının değeri ile sporcuların ve yöneticilerin toplumsal açıdan eşitliklerinin olduğu vurgulanmıştır. Bunun yanında Etrüsklerde avlanmanın sadece aristokratik bir arayış olduğu sonucuna varılmıştır. Her ne kadar Etrüsk sporunda dini bir unsur etkili olduğu kabul edilse de, yalnızca cenaze törenlerinde değil, aynı zamanda çeşitli yerlerde kutlanan yerel veya federal bayramlarda da sporlar yapıldığı ortaya çıkmıştır. Etrüskler Yunanlılardan çok şey öğrenmiş olabilirler ama kendilerine ait çok sayıda orijinal varyasyonu bunlara eklemişlerdir (Serra Ridgway, 1987). Bu nedenle Etrüsklerin antik Yunan'da yapılan bazı sporları daha fazla geliştirdiklerini söyleyebiliriz.

Bilinen mezar resimlerinde MÖ 525-450, özellikle de Chiusi ve Tarquinia'da (örneğin, Auguri ve diğer mezarlar) kalıcı tesisler olmayan açık alanda boks, güreş, cirit atma, atlama ve araba yarışları sahneleri görülür. Chiusi'deki Maymun mezarı da bir hakem ya da antrenörle birlikte bir at yarışı ve güreş sahnesi resmi içerir.

Güreş

Duvar resimleri, oldukça bilinen dikdörtgen plana sahip bir mezardır. Oda duvarının neredeyse tamamı, duvar üzerindeki konulu sahne ile alınlık arasındaki şeritler hariç, bezemeler ve figürler ile doludur. Alınlıkta, hayvan tasvirleri yer alır. Güreş müsabakasının yanında yer alan diğer yetişkin erkek figürü, beyaz "khiton" giymiştir ve elinde ucu kavisli bir asa tutmuştur. Bu asa "Litus" olarak bilinir. "Litus" krallık asası, baston veya din adamlarının taşıdığı gibi bir asa sembolü olabilir. Gökyüzü; toprak ve öte dünya ilişkisini belirten bir sembol olarak anlaşılabilmektedir. Asayı tutan kişi müsabakayı yöneten kişidir. Eliyle yaptığı jest ile müsabakayı başlatıyor gibi görünmektedir. Bu figürün hemen yanında güreş müsabakası yer alır. Sporcular arasında ödül bulunmaktadır. Şekil 1'de müsabakadan önce iki güreşçi görülmektedir. Müsabakalarda galiplere ödül olarak verilen üç ayaklı kazan iki güreşçinin arasında görülmektedir. Diğer güreş sahnelerine şekil 3'te görülen Chiusi'de bulunan Maymun mezarı (MÖ 480-470) ve Tepe mezarı (MÖ 460) resimlerinde rastlanmıştır. Çıplak betimlenmiş güreşen sporcular müsabakayı yöneten uzun saçlı, bir elinde baston tutar şekilde khiton giyen bir hakem, diğer eliyle ise, güreşçinin diğer güreşçiyi omuzladığı anda onlara doğru bir jesti ile resmedilmiştir. Oldukça özenli karakterize edilen bir figürdür. Arkasında mezara adını veren Maymun figürü sahnede yer alır. Bu meraklı şekilde aktivitelere dönük resmedilmiştir. Sahne dansöz, çalgıcı, iki at üzerindeki bir cambaz, bir çocuk diğer yetişkin erkek figürleri ile devam eder (Dede, 2017). Toskana bölgesinde Güreş'e ait belgelerde; yenilemeyen güreşçilerin zar atarak güreşe devam ettikleriyle ilgili yazıtlar bulunmuştur. Bu zar üzerindeki yazılı kısa emirlerde: Kal: Ayakta kal ve güreşe devam et. Hülth: Güreşe üstte devam et. Alth: Güreşe altta devam et. vb. gibi emirler yer alıyordu (Aslan, 2017). Şekil 2 ve 3'te ölü kahramanın kutlanması daha fazla cenaze oyunu sergilendiği görülüyor. Burada güreşle birlikte, araba yarışları mevcuttur. Cenaze oyunları olarak belirtilse de İsa'dan önce 5. Yy.a tarihlenen bu figürlerde Güreşe oyun (tek kol atma) görülmektedir. Tarquinia'daki Auguri'un Mezarında bir resim, çıplak güreşçileri, ödül olarak verilen metal kazanların üzerindeki karakteristik bir açılış duruşunda tasvir eder (Şekil 1). Güreşçilerin yanında ki ise muhtemelen olayları yürüten yetkili bir rahip figürüdür. Şekil 4'te görülen Golini mezarında bir et kesimi veya hizmetçinin faaliyeti olarak tanımlansa da sporcuların yağlanma sahnesinden bir kesit olması daha muhtemeldir.

Şekil 1. Festival sahnesi, Auguri mezarı, Tarquinia, sağ duvar, üç adet lebedosun önündeki güreş müsabakası ve müsabakayı yöneten hakem MÖ 520 civarı

Şekil 2. Etrüsk sanatı, Mücadele/güreş sahnesi MÖ 5. yy.ın ikinci çeyreği, fresk, Chiusi, Tepe mezarı

Şekil 3. Maymun Mezarı, Chiusi, Merkez oda sol duvar üzerindeki sahne güreşçiler ve hakem, MÖ yaklaşık 480

Şekil 4. Golini mezar (bir et kesimi veya hizmetçinin faaliyeti olarak tanımlansa da sporcuların yağlanma sahnesinden bir kesit olması daha muhtemeldir)

Etrüsk resim sanatında sık kullanılan spor karşılaşmaları Anadolu’da sadece Kızılbel’de görülür. Mezar odasının güney duvarının üst frizinde güreşen iki erkek figürü yer almaktadır, hemen yanlarında ise bir seyirciye ya da hakeme ait olabilecek ayağa ait izler görülmektedir. Güreşçiler izi kısmen korunmuş olan kısa kırmızı bir şort giymiştir. Simetrik olarak resmedilen güreşçilerin bir ayakları önde, hamle yapar pozisyonda gösterilmiştir. Kızılbel mezar odasının doğu duvarının 1. frizinde iki spor karşılaşma sahnesi yer almaktadır. Birinci sahnede korunan izlerden kısa saçlı ve sakallı olduğu anlaşılan figür, baş hizasına kaldırdığı elinde sopa benzeri kısa bir nesne tutmuştur. Sahnenin nasıl bir spor karşılaşması olduğu açık değildir. Kızılbel mezarında, yakın bir tarihe ait olan Tarquinia’daki Augurii mezarındakine benzer (Şekil 1, MÖ 550-500) bir güreş sahnesi yer alır. Burada, biri sakallı, diğeri sakalsız iki çıplak güreşçi arasında, yarışmanın ödülü olan üç ayaklı büyük bronz kazan yer almıştır. Güreş sahneleri, farklı bir üslup gösteren Bighe (Kadın) mezarı (MÖ 500-490) resimlerinde de bir sıra halinde resmedilmiştir. Mezarın arka duvarında ve sol yan duvarında üç güreşçi çifti, güreşin değişik pozisyonları içinde betimlenmiştir. O halde Etrüskler Türk kökenli olabilir ya da Türk sporlarından etkilenmişlerdir. Güreşte eskiden amaç rakibinin dengesini kaybettirmek ve onu yere düşürmektir. Galibiyet iki yarışmacının birisinin yere düştüğü zaman gerçekleşirdi. Günümüzdeki gibi yerde mücadele düşünülmemiştir. Antik Yunanda olduğu gibi sporcular yağ ile yağlanmıştır. Yağlanma sadece kasları hazırlamak için değil aynı zamanda rakibin tutmasını daha da zorlaştırmak içindi. Etrüsklere ait ürünlerin sergilendiği müzelerde strigil denilen ve güreş bittikten sonra vücuttaki yağı deriden çıkarmak için kullanılan bir aracın örnekleri mevcuttur (<https://www.finestresullarte>).

Gladyatör Dövüşü

Gladyatör dövüşü popüler bir Etrüsk spor etkinliğidir. Gladyatör dövüşlerinin bir Etrüsk cenaze töreniyle başladığı belirtilir. Yas tutanlar bir araya gelmişlerdir ve küçük bir kılıç ile kalkana sahip iki erkek kölenin ölümüne dövüşünü izlemişlerdir. Bu spor aşırı şiddetli bir şekilde gerçekleşmiştir. Kazanan tebrik edilmiştir ve sonrasında idam edilerek efendisinin vücudu yanında yakılmıştır (<https://lukealbrightdigiport>). Romalıların gladyatör oyunlarını Etrüsklerden miras aldıkları söylenmektedir. Dövüşlerin Etrüsklerden önce düzenlenmiş olabileceği mümkündür ancak bu dövüşlerin sistematik bir hale dönüşmesi, profesyonelleşmesi Etrüskler sayesinde olmuştur. MÖ 6. yy.a ait Etrüsk mezarlarının duvar resimlerinde gladyatör oyunları ile ilgili kanıtlar vardır. Bu kanıtlar gladyatör oyunlarının Etrüskler tarafından icat edildiklerini gösteren bir buluntu sayılmaktadır. Birkaç mezar yapısındaki duvar resimlerinde sakallı, konik şapka giymiş ve bir maske takmış olarak betimlenmiş Phersu şekil 5’te görülmektedir. Auguri mezarında “phersu” sahneleri vardır. Auguri mezarı bir duvar resminde oturur vaziyette ve bir köpeğin tasmaından tutar biçimde betimlenmiştir. Bir başka figür uzun bir ip ile bağlı köpeği tutmakta olan bir diğer figürde “phersu” dur. Bu figür kontrolünde olan köpeği, kısa elbiseli ve başında şapka ile resmedilen diğer adamın üzerine sürmektedir. Bu kişi elindeki baston ile köpeğin saldırısını durdurmaya çalışır (Dede,2017). Bu betimlemenin kısmen mitolojik bir sahne olduğu düşünülebilir. Bu sahne farklı şekillerde yorumlanabilir: eski bir gladyatör mücadelesi olarak, Venatio (hayvanlar ile mücadele eden gladyatör tipi) ya da Damnatio ad Bestias’nin (vahşi hayvanlar tarafından infaz edilen kişi) öncü tipi olabilecekleri düşünülmektedir. Bütün bunlarla beraber bu betimlemenin atletik bir olay, mitolojik bir sahne ya da Etrüsklerin insan kurbanı olarak da yorumlanabilir (Yurtsever,2012). Benzer sahneler Olimpiyat ve Pulcella mezarlarında da vardır. Bu

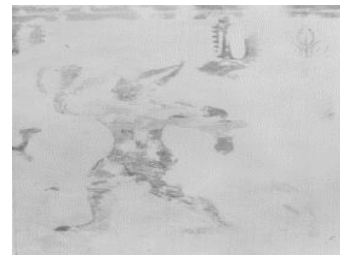
sahne, gladyatörlerin hayvanlarla yaptıkları oyunlardan alınan bir sahne gibidir (Dede ,2017). Auguri'nin mezarı, boks, güreş, halat çekme ve koşucu sahneleri içerir. Auguri'nin Mezarı, “Phersu oyunlarının” en eksiksiz resimlerine sahiptir. Bunlardan arkadaki adam Phersu'nun kısa siyah tunik ve kırmızı şort giydiği görülürken, kafasında siperliği olan kırmızı sivri uçlu bir başlık vardır. Kulaklar uzatılmıştır. Yüzü ve boynu, uzun siyah sakallı kırmızı bir maske ile gizlenmiştir. Öndeki adam uzun bir tasma ile bir köpeği (veya muhtemelen bir kurt) tutmuştur. Başında beyaz bir bez dışında çıplak ya da kafasının üzerine sarılmış bir çuval; sağ elinde büyük bir sopaya sahip. Köpek şiddetle saldırıyor ve sol bacağını ısıyor; Kırmızı boya lekeleri, yaralandığını gösteriyor. Phersu'nun bir başka tasviri, mezarın karşıt duvarında (iki boksörün yanında) görülür, ancak maalesef bu sahne kötü korunmuştur. Burada, Phersu sadece şort, tasma ve köpeği bulunmayan maske ve tunikte tasvir edilmiştir. Bu şekildeki sakallı olan tuttuğu ip ile hayvanla dövüşeni kontrol ettiği düşünülmektedir. Köpek ve kölenin bağlı olduğu ip sakallı olanın elindedir. Hayvanla dövüşenin köle olduğu ve zincirlerle bağlanarak fazla hareket etmesine izin verilmediği de iddia edilir. Elinde bir sopa vardır. Etrüsk Tanrısı “phersu” ve Herakles’te İnsanlarla hayvanların mücadelesi olarak belirtilir. Bu mücadelenin çok daha benzer bir örneği, Olympiad’ın bir kısmında tasvir edilmiştir. Sadece maskeli Phersu'nun ve rakibinin baş ve omuzları korunur. Phersu, Auguri’un mezarında tasvir edilenlere benzer bir kırmızı başlık ve maske takmıştır. Bu örnekte tunik siyah-beyaz bir dama deseni ile süslenmiştir. Kölenin başına beyaz bir torba sarılmıştır ve sağ eline bir sopa verilmiştir (<http://www.district106.net>). Şekil 6. Dans Phersu. Auguri’un mezarı, Tarquinia, MÖ yaklaşık 520- 530. Pulcella mezarı silahlı dansçı ve atlı sahneleri içeriyor. Muhtemelen Phersu olaylarının atletik yarışmalarda gerçekleşmesi muhtemel görünüyor. Muazzam dövüş dizilerinin bir araya gelmesi daha sonraki Roma gladyatör yarışmalarında gerçekleşmiştir. Romalılara gladyatör oyunlarının Etrüsklerden geçtiği belirtilmiştir fakat gladyatör yarışmaları her zaman sadece insanlarla ilgili olmuştur (<http://www.district106>). Etrüsklerin hem hayvanlarla hem de insanlarla olan Phersu etkinliği Roma döneminde sadece insanlar arasında yapılmaya başlanmıştır. Pulcella mezarındaki Phersu, at sırtında silahlı bir figürün arkasında koşarken gösterilmektedir. İki tarafın etkileşip etkileşmediği belirsizdir. Phersu’nun kıyafetleri, sadece bir tunik (siyah-beyaz dama desenli) karakteristik kap ve sakallı maskeden ibaret olan Auguri’nin mezarındaki asker Phersu tarafından giyilene benzemektedir (Şekil 7). Bu üç mezardan gelen Phersu'nun resimleri onu iki ayrı rolde göstermektedir. Kafasında bir çuvalın içinde olduğu adamla birlikte görüldüğü sahnelerde Phersu, köpeğin (kurt) insanla mücadelesinde oynadığını ya da belki de saldırıda hayvanı taciz ettiği görülüyor. Tek olduğu Phersu tasvirlerinde koşuyor gibi görünüyor ya da kaçıyor. Aynı maskeyi takmıştır ve farklı işlevlere göre farklı kostümler giymiştir. Bu Phersu sahnelerinin tümü, sportif olayların temsilleri ile bağlantılı olarak görülmüştür.

Şekil 5. Auguri Mezarından Duvar Resmi Tarquinia sağ duvarın sağ kısmı Phersu MÖ 520-540

Şekil 6. Dans Phersu Auguri’nin mezarı Tarquinia MÖ 520- 530

Şekil 7. Pulcella mezarındaki Phersu

Dans

Auguri’nin mezarında dans figürleri bulunmuştur. Duvar resmi, tanımlanması güç bir sahne ile tasvir edilir. Bu muhtemelen “komos” sahnesidir. Çiftli flüt eşliğinde resmedilen dansçı figürleri, boksörler yer alır (Dede ,2017). Şekil 8’de bir festivalde misafirleri eğlendirmek için gösteri yapan

dansçılar yer almaktadır. Etrüsklerin mezar duvarlarında görkemli resimsel süslemeler vardır. Bunlar: ziyafetler, danslar, spor müsabakaları, avlanmalardır (<http://www.viaggioinbaule>). Şekil 13'teki Figürler giyiniktir. Etrüsk mezar resimlerinde olduğu gibi belinde peştamal bulunan sporcular ve kline sahnesi yer almaktadır. Dansçı figürü Tarquinia nekropolünde bulunan Aslan mezarını süsleyen bir dizi resimden alınmıştır. Dansçı görkemli kıyafetler giyinmiştir. Yalnız, hafif ve aydınlık bir arka plan üzerinde, dansını kolların ve ellerin hareketi yoluyla göstermiştir. Çoğu Etrüsk resimlerinde olduğu gibi şekil gerçekçi değildir. Ayaklar muazzam ölçüde orantısızdır. Vücut birkaç detay ile çizilmiştir. Şekil 16'da bir kadın ve bir erkeğin birbirleriyle dans ettiği görülmektedir. Şekil 9'da bir tribün üzerinde seyirciler, kazananlara verilen ödüller, silahlı bir sporcu veya çift flütlü bir dansçı görülmektedir. Şekil 10'da Maymun Mezarının sol duvar bölümünde dansçılar, çalgıcı ve doğa betimlemesi, şekil 11'de ise, sağ duvar bölümündeki dansçılar flüt çalgıcısı ve doğa betimlemesi görülmektedir. Şekil 12.'de cenaze merasimindeki dansçılar ve hizmetkârlar yer almaktadır.

Şekil 8. Bir festivalde misafirleri eğlendirmek için dansçılar MÖ 5. yy.

Şekil 9. Festival sahnesi bir lahit üzerinde kabartma MÖ 6. yy.

Şekil 10. Maymun Mezarı Tarquina sol duvar dansçılar çalgıcı doğa betimlemesi MÖ. 470 civarı

Şekil 11. Maymun Mezarı Tarquina sağ duvar dansçılar flüt çalgıcısı doğa betimlemesi MÖ 470 civarı

Şekil 12. Cenaze merasimi Tarquina sol duvar dansçılar ve hizmetkarlar MÖ 480 civarı

Şekil 13. Küçük alınlıklar mezarı MÖ 5. yy.a tarihlenir.

Şekil 14'te kadın dansçı, (Maymun mezarı, Tarquinia) ve Şekil 15'te MÖ 520 civarı Aslan mezarında Dansçı kadın (Tarquinia) vardır. Arka duvarda bulunur; onun arkasında Kelt inançlarında olduğu gibi yeniden doğuşla ilgili olan bir vazo ya da kazan yer almaktadır. Şekil 16'da dişi aslan mezarında dans eden çift (MÖ 520 civarı, Tarquinia), Şekil 17'de Dansçı Maymun mezarında dans eden insan resmi vardır. Şekil 18'de Bacchant Mezarından dansçılar (Tarquinia, MÖ yaklaşık 510) ve şekil 19'da Maymun mezarı (Tarquinia, MÖ 470) bir enstrüman çalan adam ile dans eden kadın figürleri vardır.

Şekil 14. Kadın dansçı

Şekil 15. Dansçı kadın

Şekil 16. Dans eden çift

Şekil 17. Dansçı

Şekil 18. Dansçılar

Şekil 19. Enstrüman ve dans

At Arabası Yarışları

Bir başka Etrüsk sporu da at arabası yarışı olmuştur. Etrüsk at binicileri, arabalarına çok güçlü deri kemerlerle bağlanmıştır. Arabalar kontrol etmesi çok zor olan bir grup at tarafından çekilmiştir. Zor ve heyecan verici olan arabayı pistte tutmak için değil kazanma pahasına yok etmek için yarışmış olmalarıdır. Tepelere çıkıp keskin dönüşler yapmaları gerekiyordu. Yarışmalar genellikle ciddi yaralanmalara ve hatta acı veren ölümlere neden olmuştur (<https://lukealbrightdigiport>). Chiusi'nin mezar çizimleri sporcular ve iki-üç atlı bir araba yarışını, aynı zamanda hakemlerin veya görevlilerin oturduğu bir sahneyi gösterir. Standın altında, belki de ödül olabilecek kazan veya şarap içeren vazolar görülmektedir. Yunan sürücülerinden farklı olarak Etrüsk ve Romalı araba sürücülerini koruyucu başlık veya kask takmıştır, dizginleri etraflarına dizmişlerdir ve bıçakları kendi aralarında serbest bırakmışlardır. Etrüsklerde daha sonra Roma'da ortaya çıkan at üzerinden düşürme yarışları ve Augustus tarafından beğenilen bir atlı performans olan "Troya Oyunu" yer almıştır. Yunanlıların aksine, elit Etrüskler sportif yarışmalara veya binicilik yarışlarına katılmamıştır. Tarquinia'daki mezarda iki tekerlekli at arabası sahneleri ve yükseltilmiş bir yerde rahatça otururken oyunları izleyen Etrüskleri göstermektedir. Yabancı veya köleler ile düşük sosyal statüye sahip kişiler sınırlı sayıda veya hiç gösterilmemiştir. Etrüsk toplumunda kadınlar erkeklerle oyunlarda seyirci olarak oturmuşlardır, bazı seyircilerin performanslara odaklanmak yerine sosyalleşmek ve sohbet etmek için orda olduğu düşünülmektedir (Kyle,2014).

Barone ve Bighe Mezarları Spor Etkinlikleri Sahneleri

Bighe mezarında çift atlı arabalar tasvir edilmiştir (MÖ 500-490). Odanın sonundaki duvar resmi üzerinde kahverengi, uzun kıyafet giyen bir kadın figürü yer alır. Kendisine doğru gelen, sahnenin sol kısmında yer alan, ikili flüt çalarak ilerleyen bir kız çocuğuna sarılan ve elinde tabak tutan erkek figürüne selam verir şekilde ellerini kaldırmıştır. Her iki figürün arkalarında kendilerine eşlik eden at figürleri yer alır. Sağ oda duvarı üzerinde merkezde üç erkek figürü yer almaktadır. Figürlerin yanlarında ise atlar resmedilmiştir. Sol oda duvarı üzerinde ise merkezde iki figür ellerinde çelenkler, birbirlerini selamlar gibi resmedilmişlerdir (Dede, 2017). Olimpiyatların Efendisinin mezarında (Olimpiyat oyunları mezarı) araba yarışı sahnesindeki atlar da kırmızı ve maviye boyanmıştır. Mezardaki at yarışı sahnesinde ortadaki sürücü kırmızı-mavi bir çift atı sürerken gösterilmiştir. Tarquinia'daki kadın resimlerinde (MÖ 500-450) kırmızı ve mavi atların çektiği iki tekerlekli bir araba cenaze alayının sol tarafında ilerlemektedir (Yılmaz,2012). At yarışlarında olduğu gibi, Etrüsklerde freskler, seramikler, kabartmalar üzerinde bulunan birçok tasvirde hem jokeylerle atlı yarışlar hem de vagonlarla yarışlar yer almıştır. Bunlar çok popüler sporlardır. Örneğin, Murlo'nun levhalarında atlı arabalarla bir yarış vardır. Savaş arabaları özellikle iki ya da üç at tarafından çekilen savaş arabalarıdır. Özellikle at arabası yarışları krallar tarafından sevilen bir spordur. Efsaneye göre Meşhur Etrüsk sporcusu Ratumenna bir yarış sırasında hayatını kaybedecek şekilde arabasının kontrolünü kaybetmiştir (<https://www.finestresullarte>). Şekil 20'de Bighe Mezarındaki merkez duvar, atletler frizi ve banket sahnesi görülmektedir. Şekil 21'de Arkeoloji müzesi'nde Tarquinia'dan bir lahit görülmektedir. Bir yunana saldıran amazonlar tasvir edilmiştir. Tarquinia'dan lahitlerin yanlarında quadriga'daki

amazonların resmidir. İlyada da belirtildiği gibi, Kelt dahil olmak üzere Tunç Çağı ve Erken Demir Çağı savaşını yansıtan savaşçı ve savaşçıları çeşitli savaş pozisyonlarına taşıyan at arabalarını göstermiştir. Şekil 22’de Baron Mezarı sol duvarında soylu kadın atlarıyla gelen iki genç erkek arasında görülmektedir. Şekil 23’te arka duvarda ölen kişi içkinin sunulduğu kadın olabilir. Şekil 25’te Etrüsk sanatı örneği at arabası yarış sahnesi görülmektedir. Şekil 26’da Ergotimos ve Kleitias, Attika Krateri François vazo görülmektedir. Vazo Floransa’da Ulusal Arkeoloji Müzesinde sergilenmektedir. Şekil 27’de vazonun planında kazananı bekleyen bir tripod ile bir at yarışı görülmektedir. Şekil 28’de Francesca Giustiniani Mezarının arka duvarından bir görsel yer almaktadır. Şekil 29’da MÖ yaklaşık 460 a ait mezarda genç adam ve yarış atı tasviri yer almaktadır. Şekil 30’da sporcular ve binici görülmektedir. Şekil 31’de ise sporcular ve silahlı dansçılar bulunmaktadır.

Şekil 20. Bighe Mezarı Tarquinia merkez duvar atletler frizi ve banket sahnesi MÖ 490 civarı

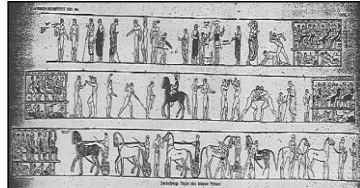
Şekil 21. Bir Yunan'a saldıran Amazonların resmi.

Şekil 22. Baron Mezarı Tarquinia sol duvar soylu kadın atlarıyla gelen iki genç erkek arasında MÖ 510 civarı

Şekil 23. Arka duvar Baron'un mezarı Tarquinia MÖ yaklaşık 510

Şekil 24. Müsabakalar ve seyirciler Tarquinia'daki Stackelberg'in mezar resmi

Şekil 25. Etrüsk sanatı at arabası yarış sahnesi MÖ 5. yy.

Şekil 26. Ergotimos ve Kleitias, Attika Krateri François vazo MÖ 570

Şekil 27. François vazo arka planda kazananı bekleyen bir tripod ile bir at yarışı

Şekil 28. Arka duvar detay Francesca Giustiniani Mezarı Tarquinia MÖ 5. yy.

Şekil 29. Genç adam ve yarış atı Cenaze mezarı Tarquinia MÖ yaklaşık 460

Şekil 30. Sporcular ve binici Tarquinia MÖ yaklaşık 490

Şekil 31. Sporcular ve silahlı dansçılar Tarquinia MÖ yaklaşık 490

Şekil 32. Terakota mezar olmayan bir bağlamdan at yarışı kabartma rölyefleri,

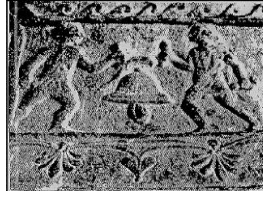
Şekil 32'deki rölyef Poggio Civitate'deki (Murk, Siena) arkeolojik alanda bulunmuştur. Bunlar, geniş bir dikdörtgen yapının dekorasyonunun bir parçasıdır. MÖ 650 yıllarına aittir. Sahneler, atların üzerinde biniciler, yürüme ve koşurma pozlarını kapsar. Ayrıca bir sütunun üstünde duran bronz bir kazan görülmektedir. Bunun yarış için ödülü temsil edebileceği öne sürülmüştür. Eğer öyleyse, bu Etrüsk sportif faaliyetlerin tasvirleriyle ilişkilendirilen iki ödül örneğinden biridir. İkinci ödül örneği ise, şekil 1'de görülen Auguri'nin mezarındaki iki güreşçi arasında bulunan üç ayaklı bronz kazandır.

Boks

MÖ 6. yy.dan itibaren mezar resimlerinde avcılık, balıkçılık, spor yarışmaları, dans, ziyafet gibi gündelik hayattan alınma neşeli sahneler yer almıştır. Etrüsk sanatında çeşitli boks maçları arka planda kazanların temsilleri, atlı araba yarışları ve genel olarak spor karşılaşmaları vardır. Şekil 33'te kline sahnesindeki hizmetkâr ve yaralı boksör görülüyor. İkinci sahnede birbirine dönük bir şekilde duran iki erkek figürünün üstünde kısa şort ya da peştamal vardır. Her iki erkek figürünün ileri doğru kaldırdıkları elleri yumruk şeklindedir. Soldaki figürün sağ yumruğu sırtını çağrıştıran çapraz kırmızı çizgilerle bezelidir. Her iki figür de kısa siyah saçlı ve kısa siyah sakallıdır. Burada bir boks karşılaşmasının ilk anı resmedilmiştir. İki boksörün de arkasında birer figür spor karşılaşmasındaki görevliler olmalıdır. Carderelli mezar resimlerinde (MÖ 520-500), giriş kapısının sağında ve solunda karşılıklı iki atlet görülür. Bacakları güreşçilerle benzer duruşta. Fakat bu figürler, ellerindeki bandajlardan anlaşıldığı üzere boksördür. Yumruklarını yüzü çok daha fazla korumak için yüksekte tutarlar. Bu antik boksun bir özelliği kabul edilir. Yani Etrüsklerin boksunda yüze vuruş yapılsa geçerli olduğu düşünülebilir. Bu kural yazılı kaynaklar tarafından da doğrulandı gibi görünüyor ve muhtemelen bu yüze yönelik vuruşun zafer elde etmek için, daha etkili kabul edildiği gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Buna ek olarak, antik boks maçında Yunanistan'da ve Etrüsklerde bulunan yazıtta hiçbir ağırlık sınıflandırması görülmemiştir. Boksörler müzik eşliğinde mücadele ederlerdi. Özellikle çift flüt ile birlikte tasvir edilmiştir. Müziğin boksörlerin hareketlerini yönlendirmek için hizmet edeceğini iddia edenler vardır. Bu durum Etrüsk boksunun Modern Capoeiranın temeli olduğu görüşünü ortaya çıkaracaktır. Coperia Brezilya'da yapılan dans ve dövüş sanatı karışımı bir spordur. Muhtemelen müziğin maçın zamanlarını belirtmek ve boksörlerin hareketlerine ritmini vermek ve düzen getirmek için kullanıldığını düşünülmektedir. Yine de bir başka teori maçın sona erdiğini belirtmek için kullanıldığıdır (<https://www.finestresullarte>). Etrüsklerin sanatında Türklerin etkisi olduğu gibi antik Yunan etkisi olduğu da görülür. Chiusi'de (MÖ 470) Maymun mezarında ya da at arabası mezarında (MÖ 490) olduğu gibi, jimnastik sahneleri olan vazo ve mezar resimlerinde, boks yapan erkekler sol ile bir duruş sergiliyorlar. İyi duruş insanların fitnes durumu ve giysilerin iyi görünmesine yardımcı olur (Yamak ve ark,2018). Vulci'den gelen bir Etrüsk amforasında, flüt çalanların bu tekniği kullanan boksörlere eşlik ettiği görülmektedir. Diğer sporcular Yunan atletizminden bazı benzerlikleri işaret ederek Yunan pentatlonundaki olayları tatbik etmişlerdir. Etrüsk sanatında bazen sporcular çıplaktır. Ancak bazen şort ya da kuşak, peştamal veya sporcuların cinsel organlarını kapatan püsküllü şorta benzer kıyafetler giymişlerdir (Kyle,2014). Şekil 34'te Corsini tahtındaki kabartmada dambıl ile boksör çift görülmektedir. Şekil 35ve 36'da Etrüsk sanatı Amfora örneği yer almaktadır.

Şekil 33. Cenaze Mezarı Tarquina sağ duvar kline sahnesi hizmetkar ve yaralı boksör MÖ 480 civarı

Şekil 34. Dambıl ile boksör çift Corsini tahtında kabartma MÖ 4-5. yy.

Şekil 35. Etrüsk sanatı Amfora MÖ yaklaşık 510-500 çömlek Londra British Museum

Şekil 36. Etrüsk sanatı Amfora boks sahnesiyle ilgili detaylar

Disk Atma, Cirit, Sırıkla Atlama ve Koşu

Etrüsklerde atletizme ilişkin en iyi kanıtlar, dekorasyonlarında sportif sahneler içeren 20'den fazla (yaklaşık 200) zengin boyalı mezardan gelmektedir. Antik Etrüsk kenti Tarquinia, boyalı mezar odalarıyla ünlüdür (140'dan fazladır). Bu ve diğer mezarlarda tasvir edilen sahneler, Etrüsklerin, at arabası ve at yarışı, boks, güreş, koşma, ağırlıklar ile zıplama, disk ve cirit atma gibi aynı olayların çoğuna katıldıklarını açıkça göstermektedir. Mezar resimlerinin birçoğu banket sahneleri içerir ve atletizm ile birlikte dans ettiklerini ortaya koyar. Bunlar ölünün onuruna düzenlenen mezar kutlamalarının temsilleri olarak yorumlanabilir. Bir dizi mezar da hem yerel olarak yapılan hem de Yunanistan'dan ithal olan, sportif yarışmaları tasvir eden vazolar içermektedir. Etrüskler açıkça sporu çok sevmişlerdir ve zamanlarının önemli bir bölümünü ayırmışlardır. Şekil 37'de yer alan Olympiad'ın mezar resimlerinde bir atlayıcı ve disk atıcı sahneleri vardır. Etrüskler daha sonra Yunan pentatlonun diğer dört sporunu yapmışlardır (beşincisi sadece dövüştü): Bunlar uzun atlama, diskin fırlatılması, cirit atma ve koşuydu. Şekil 38'de sağ duvar üzerindeki koşan atlet sahnesi görülmektedir. Uzun atlama, antik çağda yapılan tek atlama türü olmuştur (yüksek atlama düşünülmemiştir) ve çoğu zaman müzik eşliğinde coşkuyla yapılmıştır (<https://www.finestresullarte>). Etrüsklerin bir başka spor etkinliği disk atma olmuştur. Disk atmada sporcular ağır veya ağırlık ilaveli bir disk atmıştır. Hangi oyuncu en uzağa atarsa kazanmıştır. Disk çoğunlukla eritilmiş bakır, demir, bronz, taş veya kurşundan yapılmıştır. Etrüsk sporları, Roma hayatını önemli derecede etkilemiştir (<https://lukealbrightdigiport>). Olimpiyat oyunları mezarları (MÖ 520-500) koşucular ve disk atan atlet figürleri içerir. Etrüsk mezarındaki sporcuların geniş kemerler takmış olduğu görülür (Yılmaz,2012). Sırıkla atlama şekil 24' te görülmektedir. Diskin fırlatılması aslında Etrüsklerde uygulanan bir spordur ve diskle uğraşan sporcuları gösteren birkaç küçük bronz bulunmuştur. Özellikle Populonia Arkeoloji Müzesi'nde bulunan disk atan atlet figürü ilgi çekicidir. Şekil 40'ta sporcunun fırlatmaya hazırlanmak için yaptığı hareket görülmektedir. Ayrıca cirit atma ile ilgili olarak, atıcıların bronz heykelleri kalmıştır (bir tanesi Floransa Arkeoloji Müzesi'nde) ve aynı zamanda seramiktir: ünlü bir cirit sporcusu Şekil 44'te görülen British Museum'un B64 amforasındadır. Ayrıca şekil 43'te görülen yarışta birçok tasvir vardır: ünlüler, Olimpiyatların Mezarı ve aynı zamanda, Grosseto, Maremma Arkeoloji ve Sanat Müzesi tutulan bir kyathos (bir çizim için kullanılan bir vazo: büyük bir kürek) üzerinde görülen koşuculardır. Yarışla ilgili ilginç gerçek, büyük olasılıkla Etrüsk sanatında bulunan koşucuların her zaman kash yapısı göz önünde bulundurulduğunda, sprint yarışmalarında müsabaka düzenlenmiş olduğu gerçeğidir (<https://www.finestresullarte>). Şekil 39'da Etrüsklerde antik başlama pozisyonu görülmektedir. Şekil 41'de Maymun Mezarından sağ duvar üzerindeki sahne görülmektedir. Şekil 42'de cirit atıcı ve boksör tasviri yer almaktadır.

Şekil 37. Olimpiad Mezarı Tarquinia sağ duvar üzerindeki sahne koşucu uzun atlamacı ve disk atıcı MÖ. 510 civarı

Şekil 38. Olimpiad Mezarı Tarquinia sağ duvar üzerindeki sahne koşan atlet MÖ. 510 civarı

Şekil 39. Etrüsklerde antik başlama pozisyonu

Şekil 40. Disk atıcı şamdan avize MÖ 510-490 bronz Populonia Territorio Arkeoloji Müzesi

Şekil 41. Maymun mezarı merkez odada sağ duvar üzerindeki sahne

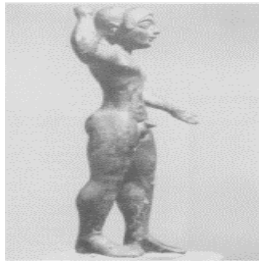
Şekil 42. Cirit atma ve boksörler

Şekil 43. Etrüsk Sanatı koşan atletler ile bronz vazo MÖ yaklaşık 510-490

Şekil 44. Etrüsk sanatı Amfora B64 bir cirit atıcısıyla detay

Şekil 45: Cirit atıcı

Şekil 46: Disk atıcı

Etrüsklerde spor uygulaması kişinin fiziksel gelişimi için temel olarak görülmemiştir. Etrüsklerde atletizm ve eğitim amaçlı karakterlerin tasvirleri çok nadir yapılmıştır. Eğer fiziksel gelişime verilen önem bir uygarlığın kültüründe yer alıyorsa sanat eserlerinde de buna uygun tasvirlerin yer alması gayet normaldir. Sanatsal prodüksiyonlar, spor pratiğinin diğer yönlerini tercih eder. Tarquinia'daki Olimpiyatların mezarında iniş yaparken tasvir edilen bir atlayış sahnesi görülmektedir, sporcu yere inmek üzereyken kollarını geriye doğru götürmüştür. Disk atmanın Etrüsklerde yapıldığı diskiyle beraber betimlenen çeşitli bronz heykellerden anlaşılmaktadır (<https://www.finestresullarte>). Şekil 45'te örneği görülen cirit atıcıları genellikle mızraklı savaşçılardan ayırt etmek zordur, ancak ikisi arasındaki mesafelerde bir fark var gibi görünmektedir. Sporcu normalde ciridi sağ elinde, çok düşük ve uzak tutmuştur. Savaşçı, hedefe doğru ileri bakmıştır ve silahı daha yüksek ve yatay tutmuştur. Çıplak olsa da bronz cirit atıcılar klasik savaşçı duruşunda görülüyorlar ve bu yüzden atletik bir yarışmada katılımcı olarak temsil etmeleri olası değildir. Bu çıplak figürlerin avcılar veya askeri yetenekleri uygulayan gençleri temsil etmesi daha olasıdır (<http://www.district106.net>). İlginç bir örnek olarak şekil 46'da yer alan sağ elinde dikey olarak tutulan bir disk ile oldukça kaba tasvir edilmiş çıplak bir erkek figürü gösterilebilir. İlk duruş ve disk atanın pozisyonu, Olympiad'ın Mezarındaki disk atıcınıninkine benzeridir (Şekil 49).

Av Mezarı

Av temasını içerir. Şekil 47’de teknenin arka tarafında elinde zıpkın bulunan gencin figürü görülmektedir. Şekil 50’deki duvar resmi avlanma ve balıkçılık temasının bir parçasıdır. Kuşlar, bir sapanla avlanan bir adamdan kaçıyor ve dalış yapan adam, tepedeki başka bir adam tarafından kovalanıyor gibi görünüyor. Şekil 49’daki mezar resimleri kısmen zarar görmüş olsalar bile, sahneler çok parlak ve orijinaldir.

Yüzme

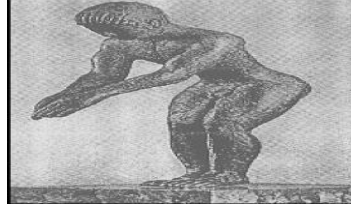
Şekil 48’de başlama pozisyonunda yüzücü tasviri bulunmaktadır.

Jimnastik

Etrüsklerde jimnastik faaliyetleri olduğu da bilinmektedir. Şekil 51’deki bronzdan yapılmış figürde köprü pozisyonu görülmektedir. Şekil 52’de spor öğretmeni ile koşucu görselinin yanında eş yardımıyla salto atan sporcu da yer almaktadır.

Şekil 47. Avlanma ve balık tutma teknenin arka tarafında elinde zıpkın bulunan gencin figürü

Şekil 48. Başlama pozisyonunda yüzücü

Şekil 49. Av ve balıkçılık mezarı

Şekil 50. Avcı ve balıkçılar Tarquinia.

Şekil 51. Köprü pozisyonu MÖ 3 yy.

Şekil 52. Spor öğretmeni ile koşucu eş yardımı ile salto atma

Etrüsklerin sportif şenlik organizasyonlarına sahip olup olmadıkları kesin değildir fakat Voltumna'daki kutsal alanda ortak bir dini festival gerçekleştirmişlerdir. Görünüşte performanslar büyük ölçüde köleler tarafından gerçekleştirilmiştir. Etrüskler, Arkaik Yunanistan'la paralellik gösteren, ancak yerel olarak ayırt edici özelliklere sahip, zengin bir oyun ve spor kültürüne sahip olmuştur. Sadece ithal eserlere dayanan sanatsal tasvirler, Yunan atletizminin gerçek uygulamasının burada yapıldığını ispatlamaz. Etrüsk sanatındaki acımasızlık, ölüm ve öldürmeleri gibi bazı rahatsız edici sahnelerle rağmen, onlar Roma'da gladyatör mücadeleleri için suçlanmamalıdır. Etrüskler Roma'daki Roma savaş arabaları yarışlarını etkilemiştir ancak Yunanistan da bu gösterinin tehlikelerini ve popüleritesini farkında olmuştur. Erken Roma askeri geçitleri üzerinde Etrüsklerin etkisi muhtemeldir. Genel olarak, Etrüsklerin en büyük sportif etkisi, özellikle çıplaklık içeren, fiziksel rekabeti önleyen, rahat ve iyi tanınan bir seyirci olmak için Roma eğilimini körükledikleri veya takviye ettikleriydi (Kyle,2014). Etrüsklerde köleler spor yaptırılmıştır. J. Paul Thuillier'in işaret ettiği ve tamamen spora adanmış olduğu “iyi beslenmiş ve iyi tedavi edilmiş” kölelerdir. Bu nedenle, diğer görevlere atanan kölelerden daha iyi yaşam koşulları elde ettiklerini hayal edebiliriz. Bununla birlikte, zevk için, soyluların bile kendilerini spora adanmaları görülmüştür. Etrüsklerin, spor yapmaktan ziyade spor izlemeyi sevdiklerini söyleyebiliriz. Etrüsk sporu ile ilgili olarak vurgulanması gereken bir diğer önemli nokta, gösterilerin

kamusal boyutudur. Etrüsk sanatında bulunan çeşitli müsabaka ve yarışmalarda, etkinliğe katılacak seyircileri görmek mümkündür (<https://www.finestresullarte>).

Etrüsklerde Seyirciler

Bir at yarışı ve bir ziyafet sahnesi veya benzer çağrışımlar Etrüsk sanatında nadir değildir, ancak oyunlar genellikle kolektif bir boyuta da sahip olmuştur. Stantların üzerinde, bazı spor müsabakalarına katılan hem erkek hem de kadın seyirciler oturmuştur. Bu anlamda, Etrüsk sanatının bize bıraktığı en kıymetli belge budur. Günümüze bozulmadan ulaşan eserlerin hiçbirinde bu türden başka bir tribün yer almamaktadır. Karakterler çok ilginçtir: tribünlerden birinde çok sevecen bir jestle kollarını boynuna dolayan ve ona gülümseyen bir erkeği kucaklayan bir kadını görülmektedir. Thuillier, Etrüsk toplumunda kadın ve erkek arasındaki eşitliğin göstergesi olmuştur (<https://www.finestresullarte>).

Tarquinius'dan MÖ 5. yy.dan kalma bir mezar olan iki Atlı süvarinin mezarı, çeşitli Etrüsk sportif oyunlarının en eksiksiz gösterimlerinden biridir ve faaliyetler için fiziksel ortamın eşsiz bir örneğidir. Boyalı dekorasyon bir dampere ve daha düşük bir frize ayrılır. Üst grup, Etrüsk cenazelerinde düzenlenen çok çeşitli atletizm ve oyunlar için muhtemelen en kapsamlı dokümantasyonu içerir: araba yarışları, binicilik egzersizleri, güreş, boks, atlama, disk ve cirit atma ve silahlı katılımcıları içeren danslar ve hakemler birlikte gösterilmiştir. Bu örnekteki katılım özellikle atletizm için fiziksel bir yapıya sahip Etrüsklerin sanatının eşsiz bir örneği olan, stantlarla kaplı bir stadyum içinde gerçekleştirilmiştir. Dampere kademesi daha saygın ve iyi giyimli hayranlar için ayrılmış koltuk bölümü gibi gözükürken, alt düzey ise gerçek seyircinin avantajı olmadan izlediği bölümden oluşmuştur (<http://www.district106.net/>). Diğer Etrüsk sanat formlarında sportif yarışma örnekleri de bulunur. Micah Painter tarafından Vulci'nin MÖ 6. yy.'ın sonlarına ait siyah figürlü bir amfora, boks, araba yarışı, disk ve cirit atma sahneleri dansçılar ve küçük bir kazana sahip bir genç (muhtemelen sporcular için yağ içeren) ile birlikte tasvir edilmiştir. Bir grup kadın seyirci eğlenceyi izlemeye devam etmiştir. Aynı vazoda bilinmeyen paralel bir sıra, uzun boylu ince bir direğe tırmanan genç bir adamı göstermektedir. Bu ödüller almak için yağlanmış direklere tırmanma sporunda bir çeşitlilik olarak düşünülmektedir. Küçük ölçekli bronz figürler, Etrüsklerin sanat eseri idi ve Etrüsklerin haklı olarak meşhur olduğu bir sanat dalı olmuştur. Bu heykelciklerin bazıları, bağımsız heykelcikler olarak kullanılmıştır, ancak birçoğu çeşitli bronz mutfak eşyaları için dekoratif olarak kullanılmıştır. Kutular, aynalar, kepeçler, kandela vb. tasvir edilen figürler; tanrıları, savaşçıları ve sporcuları içermektedir. Sadece inatçı erkekleri içeren sportif kategori, en çok MÖ 6. yy.da popülerdi. Cirit ve disk atıcılar, biniciler ve balık avlama bilinen sınıflar arasındadır (<http://www.district106.net>). Etrüsklerde şehirler arasında kent birliği merkezleri olduğu söylenir. 12 Kent Birliği'nin merkezinde her yıl dini ve sosyal toplantılar yapılmıştır, törenler ve spor yarışmaları düzenlenmiştir (<http://www.gorselsanatlar.org>).

Sonuç

Spor müsabakaları sadece aristokrat çevrelerinde yapılmamış, bazı durumlarda da kamuya açık hale getirilmiştir. En yaygın uygulamalar arasında, bir cenaze töreninin bir parçası olarak yapılan sporlar gösterilebilir. Her ne kadar binicilik ve at yarışı mezar resimlerinde popüler bir tema olsa da, ya küçük ölçekli bronzlarda ya da daha büyük taş ve pişmiş topraktan yapılmış heykellerde çizimlerden bu sporları yaptıkları anlaşılmıştır. Etrüsk mezarlarında görülen güreş ve boks karşılaşmalarındaki figürler genellikle çıplaktır fakat giyinik spor müsabakaları da yapılmıştır. Etrüsklerde uzun mesafelerde yarıştılar, ancak sanat eserlerinde kısa mesafe koşucularının figürlerini çizmeyi tercih etmişlerdir. Etrüsklerin sporları arasında ilk sırada "phersu" denen dövüş oyunları, boks, güreş ve dans faaliyetleri ön plana çıkmıştır. Günümüzdeki yağlı ve Karakucak güreşlerinde müzik ile ritmi ayarlama Etrüsklerde hem güreşte hem de boks sporunda uygulanmıştır. Karma dövüş sanatlarının ilk şekli de Etrüsklerde uygulanmıştır. Antik yunan veya diğer bazı ülkelerin sporlarından etkilenmişler ve onlarda olan bazı sporları yapmışlardır. Gladyatör dövüşlerinin ilk şeklini yapan toplum olarak kabul edilirler. Sporda seyirci olma kültürleri ön plandadır.

KAYNAKÇA

- Aslan, C. (2017). Spor Arkeolojisi; Antik Dönem Olimpik Güreşler ve Tarihsel Gelişim Süreçleri. Uluslararası Türk Halkları Geleneksel Oyunlar- Sporlar Sempozyumu, Kahramanmaraş.
- Ayda, A. (1987). Türklerin İlk Ataları. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Bevagna, G. (2014). Etruscan Sport. In a Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Activity, edited by P. Christesen and D.G. Kyle. West Sussex: John Wiley&Sons
- Dede, T. (2017). Etrüsk Yeraltı Mezarlarında Duvar Resimleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bölümü, Aydın.
- Dever, A. İslam, A. (2015). The Perception of Sport in The Turkish Culture in The Historical Period. Manas Journal of Social Studies, Vol.: 4 No: 5, pp.46-61
- İmamoğlu, M., İmamoğlu, O., (2018). Roma Zamanı ve Öncesinde Çıplak Yumruk ve Eldivenli Boks, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 11 Sayı: 59, s.560-567
- İmamoğlu, G., Gönülateş, S., İmamoğlu, O., (2018). Sanatsal Tasvirlerde Bazı Sporların Kökenleri, Uluslararası Herkes için Spor ve Welnes Kongresi Özet Kitabı, Antalya
- Kyle, D.G. (2014). Sport and Spectacle in the Ancient World, John Wiley & Sons, Ltd, The Atrium, Southern Gate, Chichester, West Sussex.
- Orhun, M. (2008). Etrüsk Kültürü ve Roma Kültürüne Tesiri. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Çağ Anabilim Tarihi Bilim Dalı, Ankara.
- Serra Ridgway, F.R. (1987). Etruscan Games. The Classical Review, New Series, Vol. 37, No. 2, pp. 261-263, <https://www.jstor.org/stable/3064139>
- Taşmektepligil, M.Y., İmamoğlu, O., Küçük, H., (2011). Osmanlı Devletinde Sporun Sosyolojik Yaklaşım İçerisinde Değerlendirilmesi, 9.Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, Devlet İktisat Üniversitesi Türk Dünyası İşletme Fakültesi, Bakü/AZERBAYCAN
- Yamak, B. İmamoğlu, O., İslamoğlu, İ., ÇEBİ, M., (2018). The Effects of Exercise on Body Posture, Turkish Studies Social Sciences, Volume 13/18, p. 1377-1388
- Yamaner, F., İmamoğlu, O., (2018). Antik Çağlarda Sporun Barışçıl Kullanımı ve Dinsel Etki, Akşemseddin Uluslararası İnsan, Toplum ve Spor Bilimleri Sempozyum, Bildiri Özetleri Kitabı, 12-16 Eylül, Çorum
- Yamaner, F., İmamoğlu, G., (2018). Sporcularda Renklerin Etkilerinin Performanslarına Yansıması, Turkish Studies, International Congress on Social Sciences II (INCSOS 2018 Quds) Volume 13/15, p. 515-526
- Yurtsever, A. (2012). Side’de Romanizasyon Sürecinde Gladyatörler ve Agonlar. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Eskişehir.
- Yılmaz, F., (2012). Arkaik Dönem Etrüsk ve Anadolu Mezar Resimlerinin Karşılaştırılması. Editör: Şahin, I. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsmail Fazlıoğlu Anı Kitabı, Trakya Üniversitesi Yayınları. ss. 231-240
- Yıldırım, Y., İmamoğlu, O., Türkmen, M., (2002). Osmanlı Devletinde Sporun Surnamelere Yansıması, Güneyde Kültür Dergisi, Cilt 13, Sayı 136, ISSN 1300-2627, S.28-34.

Zelyurt, M.K. (2013). Türk Modernleşmesinde Spor: Tanzimat'tan Erken Cumhuriyet'e, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/12, p. 1461-1478

<http://mehmetbilgehanmerki.blogspot.com/2015/01/etruskler-turk-mu-idi-etrusklerin.html>

<https://lukealbrightdigiport.weebly.com/etruscan-sporting-events.html>

<http://www.viaggioinbaule.it/viaggio-nella-tomba-delle-leonesse-di-tarquinia>

https://www.finestresullarte.info/856n_gli-etruschi-e-lo-sport.php

http://www.district106.net/html/downloads/Homework/Mrs.%20Phillip%20-%20Homework/Social%20Studies%206%20Homework/ch_32_mod.pdf

<http://mehmetbilgehanmerki.blogspot.com>

<http://www.gorselsanatlar.org/ege-uygarliklari-helen-ve-yunan-sanati/etrusk-sanati/>

<https://ekstremlbilgi.com/tarih/etrusklerin-gunluk-hayati/>